

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.2.33>

ЮРИСДИКЦІЙНИЙ ІМУНІТЕТ ІНОЗЕМНИХ ЦЕНТРАЛЬНИХ БАНКІВ: МІЖНАРОДНЕ ТА НАЦІОНАЛЬНЕ РЕГУЛЮВАННЯ

Попко Є.В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного приватного права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка,
e-mail: yevgenpopko@gmail.com

Попко Є.В. Юрисдикційний імунітет іноземних центральних банків: міжнародне та національне регулювання.

Вказується, міжнародна спільнота розробляє різноманітні підходи до встановлення меж та змісту юрисдикційного імунітету, які ґрунтуються на відповідних міжнародних угодах. Низка іноземних країн ухвалила спеціалізовані законодавчі акти, що регулюють питання юрисдикційного імунітету центральних банків інших держав. В окремих правових системах положення щодо імунітету іноземних держав викладені у загальному вигляді, що покладає на судові інстанції обов'язок їх детальної інтерпретації, що суттєво підвищує актуальність питання юрисдикційного імунітету центральних банків.

У статті розглядаються сучасні тенденції розвитку юрисдикційного імунітету іноземних центральних банків у контексті державного імунітету. Визначається статус центральних банків, їх функції та майнові відносини. Виявляються особливості центральних банків як учасників міжнародних приватноправових відносин, а також приділяється увага правовому регулюванню питанням імунітету в цих відносинах. З позицій порівняльного права досліджується зарубіжний досвід, вивчаються особливості правового регулювання статусу центральних банків у правових системах та їх імунітету. Аналізується судова практика у приватноправових відносинах та проблеми вирішення спірних питань.

У статті досліджується правовий режим юрисдикційного імунітету іноземних центральних банків у контексті міжнародного приватного права. Аналізуються підходи до визначення правового статусу центрального банку, його участі у транскордонних приватноправових відносинах та меж судового імунітету. Автор детально розглядає концепцію обмеженого імунітету та її імплементацію в міжнародних договорах і законодавстві зарубіжних держав (США, Велика Британія, Канада, КНР та ін.). Окрема увага приділяється судовій практиці щодо арешту активів центральних банків, зокрема у випадках, коли вони здійснюють комерційну діяльність. Підкреслено необхідність розвитку українського законодавства в цій сфері з урахуванням міжнародного досвіду та потреб фінансової безпеки.

Ключові слова: юрисдикційний імунітет, концепція обмеженого імунітету, імунітет іноземної держави, іноземний банк, комерційна угода, відмова від судового імунітету держави, відмова від імунітету від примусового виконання рішень.

Popko Ye.V. jurisdictional immunity of foreign central banks: international and national regulation.

It is indicated that the international community is developing various approaches to establishing the boundaries and content of jurisdictional immunity, which are based on relevant international agreements. A number of foreign countries have adopted specialized legislative acts regulating the issue of jurisdictional immunity of central banks of other states. In some legal systems, the provisions on the immunity of foreign states are set out in general terms, which imposes on the courts the obligation to interpret them in detail, which significantly increases the relevance of the issue of jurisdictional immunity of central banks.

The article examines current trends in the development of jurisdictional immunity of foreign central banks in the context of state immunity. The status of central banks, their functions, and property relations are defined. The peculiarities of central banks as participants in international private law relations are revealed, and attention is paid to the legal regulation of immunity issues in these relations. From the perspective of comparative law, foreign experience is examined, and the peculiarities of the legal regulation of the status of central banks in legal systems and their immunity are studied. Judicial practice in private law relations and problems of resolving disputes are analyzed.

The article examines the legal regime of jurisdictional immunity of foreign central banks in the context of private international law. Approaches to determining the legal status of a central bank, its participation in cross-border private law relations, and the limits of judicial immunity are analyzed. The author examines in detail the concept of limited immunity and its implementation in international treaties and the legislation of foreign states (the US, the UK, Canada, China, etc.). Particular attention is paid to court practice regarding the seizure of central bank assets, particularly in cases where they engage in commercial activities. The need to develop Ukrainian legislation in this area, taking into account international experience and financial security needs, is emphasized.

Key words: jurisdictional immunity, concept of limited immunity, immunity of a foreign state, foreign bank, commercial agreement, waiver of state immunity, waiver of immunity from enforcement of judgments.

Постановка проблеми. У XXI ст. у спостерігається усталена тенденція підвищення ступеню економічної інтеграції різних держав, яка існує вже протягом тривалого часу й суттєво впливає на розвиток міжнародного та національного права. Як відомо, держави належать до найбільш сильних і активних учасників міжнародного економічного обігу й далеко не завжди від їх імені виступають безпосередньо державні органи. Більше того, з'являється все більше форм участі держав у світовому економічному обігу, зокрема суверенні інвестиційні фонди, суверенні фонди національного добробуту, акціонерні об'єднання, що контролюються державою, державні підприємства тощо, правове регулювання діяльності яких має численні особливості. Активним суб'єктом трансграничних економічних відносин являються й центральні банки. Якщо на території своєї держави центральний банк виконує перш за все роль регулятора, то при вступі в трансграничні економічні відносини він виявляється одним із учасників ринку. Однак в силу публічної значимості статус центрального банку має ряд особливостей, які відрізняють його від інших учасників відносин. Однією з таких особливостей являється питання про дію стосовно центрального банку юрисдикційного імунітету.

У світі напрацьовуються різні механізми визначення меж і обсягу юрисдикційного імунітету, основу яких складають відповідні міжнародні договори. У ряді зарубіжних держав прийняті спеціальні закони, що містять норми про юрисдикційний імунітет іноземних центральних банків. У деяких правових системах норми про імунітет іноземних держав сформульовані загально, внаслідок чого завдання їх детального тлумачення покладається на судові органи, що значно актуалізує проблему юрисдикційного імунітету центральних банків.

Актуальність цієї теми підтверджується й тим, що існує необхідність внесення змін до законодавства України у частині забезпечення імунітету центральних банків іноземних держав і належного їм майна, у чому може бути в нагоді аналіз світового досвіду у цій сфері. Як відзначають вітчизняні вчені, «законодавче врегулювання правового статусу юридичних осіб публічного права, їх загальна класифікація та умови участі у внутрішніх цивільних відносинах ще не є досконалим, що певною мірою впливає на розуміння обсягу їх повноважень та відповідальності при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності, включаючи й комерційні стосунки з іноземними особами. Водночас намір законодавця виділити державу та юридичних осіб публічного права як окремих суб'єктів приватноправових відносин, ускладнених іноземним елементом, заслуговує на увагу і подальше законодавче удосконалення цього питання є доцільним, у тому числі й з позиції відокремлення стягнення на майно за рішеннями іноземних судів та арбітражів» [1].

Стан опрацювання проблематики. Регулювання імунітету іноземних центральних банків має багаторівневий характер і ґрунтується на поєднанні норм звичаєвого міжнародного права, міжнародних договорів та національного законодавства держав. Універсальним джерелом, що формує засадничі підходи до трактування державного імунітету, зокрема й банківського, є Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їхньої власності (2004 року). У статті 21 цієї Конвенції прямо передбачено, що майно центральних банків або інших монетарних органів держави визнається імунним, якщо не доведено інше. Попри те, що документ ще не набрав глобальної чинності, багато держав орієнтуються на його положення як на *soft law*.

Окрему категорію становлять двосторонні договори про взаємний захист інвестицій (BIT), які іноді зачіпають питання арешту державного майна, включно з активами центральних банків, у зв'язку з інвестиційними спорами. Водночас більшість BIT не містять прямих положень про монетарні органи, що створює прогалини в регулюванні.

Значну роль відіграє судова практика національних судів, зокрема у юрисдикціях з розвиненою фінансовою системою. Наприклад, у США діє Закон про імунітет іноземних держав (Foreign Sovereign Immunities Act, FSIA, 1976), де окремо регламентується статус центральних банків у §1611(b)(1). Згідно з ним, активи, що належать центральному банку або монетарному органу, не

підлягають арешту або стягненню, окрім випадків, коли вони використовуються в комерційній діяльності. Подібні положення містяться і в праві Великої Британії (State Immunity Act 1978, розділ 14), а також Канади (State Immunity Act 1985).

Водночас правові підходи КНР відзначаються меншою прозорістю: китайське законодавство визнає абсолютний імунітет держави, а Центральний народний банк Китаю практично не бере участі у приватно-правових угодах за межами КНР, що зменшує кількість судових прецедентів.

Таким чином, джерела правового регулювання імунітету центральних банків залишаються фрагментарними та залежать від підходів кожної окремої держави. Це створює складності для прогнозованості правозастосування в транскордонних спорах, особливо в умовах санкцій або політично мотивованого арешту активів.

Метою цієї статті є з'ясування сучасного правового режиму юрисдикційного імунітету іноземних центральних банків у міжнародному приватному праві, аналіз меж його застосування у судовій практиці, а також визначення основних викликів, пов'язаних з арештом активів центральних банків у транскордонних комерційних та інвестиційних спорах, з урахуванням потреб вдосконалення українського законодавства та міжнародного досвіду.

Окрему увагу в статті приділено розмежуванню між суверенними (*acta jure imperii*) та комерційними (*acta jure gestionis*) діями центральних банків як критерію для зняття або збереження імунітету. Такий підхід, що активно розвивається у правозастосувальній практиці провідних фінансових юрисдикцій, має ключове значення для визначення допустимості арешту майна банку в межах приватно-правових проваджень. Автор аргументує необхідність обережного і зваженого застосування цього критерію з огляду на баланс між захистом державного суверенітету та ефективністю судового захисту приватних кредиторів.

Виклад основного матеріалу. Загальне правило юрисдикційного імунітету є широко відомим: *par in parem non habet imperium* (рівний над рівним не має влади), але застосування і тлумачення цієї простої норми міжнародного права на практиці часто викликає серйозні труднощі. Як зазначав Міжнародний суд ООН, «держави в цілому згодні з тим, що юрисдикційний імунітет являється дійсною і важливою частиною звичайного міжнародного права ... але розходяться в думках стосовно меж і обсягу норми про юрисдикційний імунітет» [2].

Юрисдикційний імунітет – це інститут міжнародного права, який встановлює вилучення певного суб'єкта чи об'єкта правовідносин з-під влади будь-якої держави в силу зв'язку такого суб'єкта чи об'єкта правовідносин із здійсненням владних повноважень іншої держави. Згідно доктрини міжнародного права інститут юрисдикційного імунітету встановлює неможливість здійснення однією державою владних дій по відношенню до другої держави в силу міжнародно-правового принципу суверенної рівності держав. Імунітет передбачає, по-перше, заборону для держави оцінювати зміст матеріально-правових відносин, в які вступає інша держава (тобто кваліфікувати дії іншої держави з точки зору свого матеріального права), чи зобов'язувати її до здійснення будь-яких дій (перш за все заборонено притягувати державу до участі у судовому процесі на території іншої держави) (англ. *immunity from adjudication* [3]). При цьому вирішення питання про наявність чи відсутність державного імунітету, зокрема, визначення того, чи має дія держави суверенно-владну чи несуверенну природу – належить до сфери процесуального права. Як зазначав Міжнародний суд ООН «імунітет має в основному процесуально-правову природу» і визначення природи дій як суверенних чи несуверенних не впливає на вирішення питання про їх правомірність чи неправомірність [4]. По-друге, імунітет встановлює заборону застосовувати примусові заходи стосовно об'єктів права (майна), що належать іноземній державі, чи фізичних осіб, які виконують суверенні функції іноземної держави (англ. *immunity from execution* [5]).

У міжнародному праві сформувались дві основні концепції юрисдикційного імунітету – абсолютного і обмеженого імунітету. Згідно концепції абсолютного імунітету (суб'єктна теорія) іноземна держава користується імунітетом завжди в силу своєї природи як особливого суб'єкта права, іноземного носія суверенітету. Відмітимо, що навіть концепція абсолютного імунітету знає виключення, наприклад, імунітет не визнається у тих випадках, коли держава сама від нього відмовляється. Концепція обмеженого імунітету (суб'єктно-функціональна теорія) обумовлює наявність імунітету двома факторами: природою держави як особливого суб'єкта права і здійсненням нею дій на виконання суверенно-владних функцій. Таким чином, суверенні дії (*acta jure imperii*), які може здійснювати виключно держава як носій суверенної влади, протиставляються несуверенним діям (*acta jure gestionis*).

Теорія обмеженого імунітету, як відмічається багатьма вченими [6], є найбільш поширеною у світі й представляє найбільший інтерес щодо вивчення норм і правозастосовної практики, побудованих на ній. Ця теорія активно використовувалась при розгляді Міжнародним судом ООН справи *Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy, Greece intervening)*. Хоча концепція функ-

ціонального (обмеженого) імунітету й виникла пізніше теорії абсолютного імунітету, у наш час її важко назвати новацією: вона відома з кінця XIX ст.

З плином часу концепція абсолютного імунітету держав втратила актуальність, оскільки розвиток сучасних відносин у сфері міжнародного комерційного співробітництва, інвестиційної діяльності виявив, що вона не в змозі «обслуговувати» на підставах взаємності та економічної доцільності зазначені відносини. Безумовно, непідпорядкованість держави іноземному суду не може бути підставою для висновку, що держава уникає відповідальності, оскільки її дії можуть бути предметом розгляду у національному суді. Концепція абсолютного імунітету залишається актуальною щодо некомерційної діяльності держави; у разі виконання нею своїх публічно-правових функцій держава користується імунітетом у повному обсязі. Відмітимо, що при вирішенні економічних спорів (як правило, іноземні центральні банки беруть участь саме в них) діє концепція обмеженого імунітету.

Незважаючи на те, що концепція функціонального (обмеженого) імунітету зародилася ще у XIX ст., її розвиток спонукав міжнародну спільноту й окремі держави до її законодавчого закріплення та визнання національними судовими системами у другій половині XX ст. У середині 70-х років минулого століття багато країн прийняли власні закони про імунітет іноземних держав, які закріпили доктрину функціонального (обмеженого) імунітету від судових позовів і виконання судових рішень, а також запровадили принцип взаємності щодо її застосування. Першою серед цих держав стали США (1976), а згодом у 1978 р. Великобританія, у 1979 р. Сінгапур, у 1981 р. Пакистан, у 1982 р. Канада, у 1984 р. Австралія та інші держави ухвалили аналогічні закони.

Відповідно до концепції функціонального (обмеженого) імунітету, при виконанні державою публічних функцій (*acta jure imperii*), вона завжди має імунітет. Якщо ж держава діє як несuverенна особа (*acta jure gestionis*), тобто здійснює комерційну діяльність, вона не володіє імунітетом. Незважаючи на зовнішню простоту такого підходу, залишається чимало спірних питань. Перш за все, вони пов'язані із диференціацією дій держави як суверена або приватної особи, тобто найбільш важливим стає визначення критеріїв відокремлення дій держави *acta jure imperii* від *acta jure gestionis*. Наприклад, при оренді приміщення для виставки картин в іноземній державі чи отриманні кредиту в іноземному банку складно визначити в якому статусі діє держава. Найчастіше такими критеріями є природа акту та мета його здійснення, однак таке відокремлення не завжди може бути здійснено однозначно. Так, замовлення на будівництво військового судна приватній фірмі іноземної держави буде складати, за метою здійснення, дію *jure imperii*. А якщо судно будується з метою його продажу? Оренда приміщення для організації виставки чи дипломатичного представництва, за юридичним характером, є ідентичними діями, проте чи можна однаково визначити дію держави у таких угодах?

Застосування відповідного критерію кожного конкретного випадку буде здійснюватися судом іноземної держави. Це означає, що саме такий суд має вирішувати, надавати імунітет від своєї ж юрисдикції чи ні. Враховуючи те, що ідентичні обставини в різних юрисдикціях можуть отримати протилежну оцінку, теорія функціонального імунітету прийшла до більш реалістичної концепції «обмеженого» імунітету, коли сама держава заздалегідь визначає, в яких питаннях вона не використовує чи обмежено використовує належні їй імунітети. Це може бути зроблено у національному законі, у міждержавних угодах або у конкретній угоді держави шляхом певних застережень.

У зв'язку з імунітетом держави виникає питання юрисдикційного імунітету державних установ та організацій, що створені на основі національного права, виконують відповідні функції й здійснюють комерційну діяльність. Особливий інтерес у цьому плані представляє становище національних чи державних банків, які поряд з функцією державного регулювання фінансів ведуть й комерційну діяльність. Національні банки виконують важливу функцію у регулюванні фінансової діяльності держави у своїх власних країнах та у міждержавних відносинах, що має враховуватися при наданні національним банкам імунітету.

Зазначимо, що правове регулювання юрисдикційного імунітету іноземних центральних банків на міжнародному рівні не є досконалим. Європейська конвенція про імунітети держав 1972 р. [7] не містить жодної спеціальної норми регулювання імунітету від примусових заходів щодо центральних банків. У таких випадках необхідно покладатися на загальне правило, закріплене у ст. 20 Європейської конвенції. Згідно цієї статті держава, відносно якої винесено рішення, зобов'язана добровільно виконати таке рішення за умов, що воно винесене відповідно до статей 1-13 Європейської конвенції та вступило в законну силу. Статті 1-13 встановлюють випадки, коли держава не користується імунітетом. Більше того, Європейська конвенція передбачає виключення з цього правила, які спрямовані у бік посилення імунітету від примусових заходів. Держава може відмовитися виконувати винесене проти неї судове рішення, якщо: а) воно вочевидь суперечить публічному порядку держави, проти якої воно винесене; б) суди держави, проти якої винесено рішення, або суди третьої держави розглядають справи з того самого предмету та між тими самими сторонами;

в) виконання судового рішення несумісне з виконанням іншого рішення, винесеного у спорі між тими самими сторонами судом держави-сторони суперечки або судом третьої держави; г) у зв'язку з тим, що не були виконані вимоги про вручення судових документів, держава не з'явилася у суд або було винесене заочне рішення. Таким чином необхідно відзначити, що ст. 20 Європейської конвенції фактично не передбачає реального механізму виконання винесеного проти держави рішення.

Натомість, відповідно до ст. 21 Європейської конвенції, у випадку відмови держави виконати рішення добровільно на підставі ст. 20, зацікавлена сторона може звернутися до суду держави, проти якої було винесено це рішення, з клопотанням щодо видачі акту про виконання рішення іноземного суду. Кожна держава-учасниця повинна при ратифікації Європейської конвенції зазначити суд, компетентний розглядати справи про виконання рішень, винесених судами інших держав. При цьому, такі суди не мають право переглядати рішення по суті. Таким чином, у Європейській конвенції було закріплено компромісне рішення, суть якого полягає у тому, що збережено загальне правило про неможливість примусового виконання іноземного судового рішення, яке було винесено проти держави. При цьому, держави-учасниці Європейської конвенції взяли на себе міжнародно-правове зобов'язання добровільно виконати таке рішення.

Правове регулювання юрисдикційного імунітету іноземних центральних банків передбачено в Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності 2004 р. [8]. Конвенція була відкрита для підписання з 17 січня 2005 р., підписана 37 державами, ратифікована (станом на 2025 р.) – 28. У зв'язку з недостатньою кількістю ратифікаційних грамот (вимагається ратифікація 30 державами) Конвенція допоки не набула чинності, оскільки вона вступить у силу лише на тридцятий день з моменту ратифікації (ст. 30), проте її прийняття було нагальною потребою з огляду на необхідність узгодити практику у цій сфері та кодифікувати й розвинути міжнародне право.

Відсутність достатньої кількості ратифікацій не означає, що держави-учасниці не повинні її дотримуватися. Факт її підписання покладає на держави певні міжнародно-правові зобов'язання: відповідно до ст. 18 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. [9] вони зобов'язані утримуватися від дій, які позбавили б дану Конвенцію ООН її об'єкту і мети. Це означає, що в правозастосовчій практиці національних державних органів Конвенцію не можна ігнорувати.

Згідно Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності 2004 р. власність центрального банку іноземної держави або іншого фінансового органу держави належить до особливих категорій власності, які користуються імунітетом від примусових заходів (ст. 21 п. с). Правила застосування примусових заходів до іноземної держави закріплені у ст. 18 та 19 Конвенції. Нормами цих статей встановлено, що жодні примусові заходи (як з метою забезпечення позову, так і з метою примусового виконання рішення) не можуть бути застосовані до держави у зв'язку з розглядом справи за її участю у суді іншої держави. Конвенція передбачає, що примусові заходи можуть бути застосовані до іноземної держави лише тоді, коли: а) держава прямо погодилася на застосування до неї таких заходів у міжнародному договорі, арбітражній угоді, спеціальній заяві для суду або письмовому повідомленні, зробленому після порушення провадження у справі; б) держава зарезервувала або спеціально визначила власність з метою забезпечення позову.

Конвенція у статті 20 містить ще одне важливе правило, яке формулює відповідь Комісії ООН на найважливіше питання – наявність зв'язку між наданням судового імунітету на наданням імунітету від примусових заходів. Конвенція не закріпила прогресивного вирішення цього питання, натомість, констатувала, що згода держави на її підпорядкування юрисдикції іноземного суду не передбачає згоди на застосування до неї примусових заходів. Можливість застосування примусових заходів до власності державних банків можлива лише відповідно до ст. 19 п. с Конвенції ООН у тому випадку, коли ця власність безпосередньо використовується чи може бути використана з іншою метою ніж державні некомерційні цілі.

Питання про надання імунітету власності національних центральних банків від примусових заходів не однаково вирішується у законодавстві окремих країн. У більшості держав іноземні центральні банки та їх майно користуються юрисдикційним імунітетом, однак його зміст може суттєво різнитися.

Правове регулювання юрисдикційного імунітету іноземних центральних банків передбачається і в національному законодавстві. Загальні положення національного законодавства країн *англо-американської системи права* встановлюють спільні для них норми, які забезпечують національним центральним банкам юрисдикційний імунітет щодо їх власності, проте комерційна діяльність цих установ такого імунітету не має. Зокрема *Акт про імунітет іноземних держав США 1976 р.* [10] визначає, що «власність іноземної держави, яка знаходиться у Сполучених Штатах і використовується для здійснення комерційної діяльності у Сполучених Штатах, не користується імунітетом від накладення арешту з метою забезпечення виконання судового рішення або від примусових забез-

печувальних заходів, відповідно до судового рішення, прийнятого судом Сполучених Штатів або штату після дати набуття чинності цим Законом» у певних випадках (§ 1610 п. а). Такими випадками, визначеними у тому ж параграфі Закону, є: 1) самостійна відмова держави від імунітету; 2) використання власності для комерційної діяльності, яка стала підставою для позову; 3) примусові забезпечувальні заходи пов'язані з судовим рішенням про встановлення права на майно, яке було привласнене внаслідок порушення норм міжнародного права або обмінане на майно, привласнене внаслідок порушення норм міжнародного права; 4) примусові забезпечувальні заходи пов'язані з судовим рішенням про встановлення права на майно та інші випадки.

Закон США містить спеціальну норму, відповідно до якої іноземний центральний банк або інші фінансові органи держави користуються імунітетом від примусових заходів. Не зважаючи на зазначені загальні випадки щодо імунітету власності іноземних держав, у § 1611 п. а визначено, що «власність організацій, визначених Президентом, як такі, що користуються привілеями, пільгами та імунітетами, передбаченими Законом про імунітети міжнародних організацій, не може бути заарештована чи піддана іншим процесуальним заходам, які перешкоджають виплатам коштів іноземним державам або відповідно до їхніх наказів у результаті судового розгляду у судах Сполучених Штатів або штатів. Власність іноземної держави користується імунітетом від накладення арешту та примусових забезпечувальних заходів, якщо «це власність центрального банку або органу грошово-кредитного управління іноземної держави, якою вони користуються для власних потреб, крім випадків, коли з боку центрального органу або органу відповідного іноземного уряду мала місце явно виражена самостійна відмова від імунітету від накладення арешту з метою забезпечення виконання судового рішення або примусових забезпечувальних заходів, причому банк, орган грошово-кредитного управління або уряд іноземної держави може відкликати свою самостійну відмову від імунітету лише відповідно до умов, у ній передбачених» (§ 1611 п. б. пп. 1).

Отже, американське законодавство вирішує питання імунітету центрального банку таким чином, що імунітет від виконання судових рішень надається власності центрального банку, «яка знаходиться на його власному рахунку» (§ 1611 п. б пп. 1). Під фондами, що знаходяться на власному рахунку банку, розуміються ті, що використовуються чи зберігаються у зв'язку з виконанням функцій саме центрального банку на відміну від фондів, призначених виключно для фінансування комерційних угод інших установ держави. Мета такого імунітету вбачається в заохоченні банківських депозитів, а також зменшенні конфліктів у міждержавних відносинах, які могли б мати місце у випадку накладення арешту на фінансові резерви іноземної держави. Застосування примусових заходів до власності центрального банку іноземної держави можливе лише за умови, якщо банк або компетентний державний орган прямо відмовиться від імунітету. Не дивлячись на таку чітку норму, у Коментарі до Закону США зазначено, що застосування примусових заходів до власності центрального банку іноземної держави можливе у випадку використання коштів для фінансування комерційних угод, які вчиняються іншими державними органами та державними установами (агенціями) [11] (с. 121). Зокрема, у справі «Bank Comparative v. Banco de Guatemala and Others» 1984 р. позивач звернувся до американського суду з клопотанням про накладення арешту на рахунки центрального банку Гватемали в США з метою забезпечення позову. Суд задовольнив клопотання посилаючись на те, що в угоді, яка була предметом основного позову, центральний банк відмовився від імунітету [12] (с. 421).

Особливо необхідно відмітити положення закону США, який містить досить детальне порівняно з іншими законами регулювання застосування примусових заходів до власності іноземної держави. Відповідно до § 1610 п. б зазначеного Закону майно іноземної держави, яке використовується для комерційної діяльності на території США, не користується імунітетом від заходів забезпечення позову щодо будь-якого позову у випадку, якщо іноземна держава до винесення судового рішення прямо відмовилась від імунітету від примусових заходів. Це положення стосується примусових заходів, які можуть бути застосовані з метою виконання рішення, а не з метою забезпечення позову. Забезпечення позову може відбуватися відповідно до пункту «д» параграфу 1610 Закону США за умови, що іноземна держава прямо відмовилась від імунітету від заходів забезпечення позову. Наприклад, у справі «Behring International v. Imperial Iranian Air Forces» 1978 р. позивач звернувся до суду з клопотанням накласти арешт на майно військово-повітряних сил Ірану. Роглянувши можливість застосування примусових заходів, суд встановив, що діяльність відповідача на території Сполучених Штатів можна кваліфікувати як торговельну. Відповідно, Іран не може вимагати надання судового імунітету. Суд також звернув увагу на положення Договору про дружбу між Іраном та США 1955 р., відповідно до якого Іран погодився на відмову від судового імунітету та імунітету від виконання рішення. Врахувавши зазначені обставини суд застосував положення § 1610 п. б Закону США, зазначивши, що відмова від імунітету від заходів забезпечення позову допускається у міжнародному договорі, відповідно до якого, Іран надав згоду на застосування таких заходів, а

наявність компетенції суду дозволяє передбачити, що рішення проти іноземної держави може бути винесене [13] (с. 645).

Наступною особливістю закону США є те, що він, на відміну від законів інших країн, передбачає можливість відмови у наданні імунітету від примусових заходів щодо власності іноземної держави, яка використовується для виконання суверенних функцій (§ 1610 пп. а). Умовою застосування примусових заходів до некомерційної власності є факт набуття її іноземною державою з порушеннями норм міжнародного права, або отримання її в обмін на власність, яка здобута з порушенням норм міжнародного права. За допомогою цього положення Закону США колишні власники, наприклад, іноземні інвестори, мають можливість вимагати застосування примусових заходів щодо держав, які провели націоналізацію або експропріацію їхньої колишньої власності без надання адекватної компенсації.

Аналогічно до законодавства США, Закон про державний імунітет Канади 1982 р. також передбачає надання імунітету власності іноземного центрального банку чи фінансового органу за умови, що така власність не використовується в комерційною метою (§ 12 п. 4). Проте закони Великобританії, Австралії та Пакистану не містять норми, яка б прямо передбачала надання імунітету власності іноземного центрального банку. Разом з тим, практика цих країн здебільшого виходить з того, що власність, передусім валютні цінності, іноземного центрального банку користуються імунітетом. Базується така практика на спільному положенні зазначених законів, відповідно до якого допускається, що власність центрального банку іноземної держави використовується лише для здійснення суверенної влади. Відповідно, центральний банк користується імунітетом, якщо не буде доведено, що його майно (кошти) використовується або використовувалося з комерційною метою.

У зв'язку з цим, заслуговує на увагу позиція Комісії з правової реформи Австралії, яка вказала, що передбачені законодавством Сполучених Штатів та Великобританії норми про наявність у центрального банку іноземної держави імунітету від примусових заходів, пов'язані передусім з економічними інтересами, так як міста Лондон й Нью-Йорк є значними фінансовими центрами світу. Відповідно, можливість застосування примусових заходів до іноземних банків та їх власності може зашкодити такому статусу. Оскільки Австралія не являється вагомим фінансовим центром, то Комісія дійшла висновку, що відсутні підстави для надання більших за обсягом імунітетів центральним банкам та фінансовим органам іноземних держав, ніж самим цим державам. Таким чином, по відношенню до власності державних банків необхідно застосовувати такі самі норми, як й до держави [14] (с. 81).

Загалом практика цих країн доводить, що при вирішенні питання про застосування примусових заходів до власності держави, у тому числі власності державного банку, необхідно використовувати принцип поділу діяльності держави на комерційну та суверенну. Так, Апеляційний суд Великобританії у справах «Trendtex Trading Corp. v. Central Bank of Nigeria» 1977 р. та «Hispano Americana Mercantil S.A. v. Central Bank of Nigeria» 1979 р. застосував арешт до власності Центрального банку Нігерії на підставі того, що останній здійснював комерційну діяльність [15] (с. 449–452; с. 241–242).

Щодо країн *континентального права*, в яких відсутні спеціальні закони про імунітет іноземної держави й переважає судова практика у застосуванні юрисдикційного імунітету центральних банків, відмітимо, що суди у цих державах також виходять з того, що центральні банки та їхня власність не користуються імунітетом при здійсненні комерційної діяльності. Наприклад, у справі «Banque du Gothard v. Chambre des Recourse n Matiere Penal du Tribunal d'Appel du Canton du Tessin and Anothers» 1985 р. швейцарський суд відмовив у наданні імунітету Інституту у релігійних справах Ватикану щодо коштів, які знаходилися на його рахунку у швейцарському банку. Підставою для застосування примусових заходів стало те, що Інститут не здійснював суверенної діяльності [16]. З аналогічних підстав відповідні рішення приймалися судами Німеччини (справа «Central Bank of Nigeria» 1975 р.) [17], Франції (справа «Englander v. Statni Banka Ceskoslovenska» 1969 р.) [18], Швейцарії (справа «Banque Centrale de la Rep. de Turquie v. Weston Comp. de Finance et d'Invest. SA» 1978 р.) та справа «Banco de la Nacion (Lima) v. Banca Cattolica del Veneto (Vicenza)» 1984 р. [19], США (справа «Weston Co. de Finance et d'Inwestissement, S.A. La Rep. De l'Ecuador» 1993 р.) [20].

Схожість норм правового регулювання юрисдикційного імунітету іноземного центрального банку у країнах різних правових систем обумовлена загальним підходом до визначення меж і обсягів правового регулювання, виокремлення суверенної та комерційної діяльності, проте різниться правове регулювання залежно від особливостей правового становища іноземного центрального банку, його функцій та статусу майна.

Як в міжнародному праві, так й в більшості іноземних законів, що регулюють питання юрисдикційного імунітету, відсутнє визначення поняття «центральный банк». Більше того, статус цен-

трального банку різниться від держави до держави [21]. У той же час існує ряд загальних ознак центрального банку, які можуть бути використані для його ідентифікації. Наприклад, у Великобританії для розгляду справи *AIG Capital Partners v. Kazakhstan* був запропонований такий підхід: «Основні властивості й функції центрального банку добре відомі та чіткі. По суті, центральний банк засновується державою для забезпечення і регулювання діяльності валютно-фінансової системи цієї держави як всередині неї, так й за її межами» [22].

У деяких державах визначення поняття «іноземний центральний банк» наводиться у законах, що регулюють питання юрисдикційного імунітету. Зокрема, у Законі Ізраїлю про імунітет іноземних держав 2008 р. зазначено, що поняття «центральний банк» включає будь-яку агенцію, яка представляє собою центральний орган валютного регулювання іноземної держави (ст. 1) [23]. Закон Японії про цивільну юрисдикцію стосовно іноземної держави 2009 р. використовує поняття «центральний банк чи рівні йому органи фінансової влади» (ст. 19 п. 1) [24]. А в спеціальному Законі Китайської Народної Республіки про судовий імунітет від примусових заходів стосовно власності іноземних центральних банків 2005 р. вказано, що «під іноземним центральним банком розуміється центральний банк іноземної держави і регіональної організації економічної інтеграції чи орган фінансової адміністрації, який здійснює функції центрального банку» (ст. 2) [25]. Відмітимо, що цей Акт поширює імунітет й на центральні банки регіональних організацій економічної інтеграції.

Однією з основних характерних рис правового становища іноземного центрального банку являється його особлива *правосуб'єктність*. Часто центральний банк, не дивлячись на його публічну значимість, навіть по національному праву своєї держави не являється державним органом, наприклад Федеральна резервна система США. Слід враховувати, що наявність у іноземного центрального банку окремої від держави правосуб'єктності (відсутність у нього статусу державного органу) зовсім не веде *ipso facto* до відсутності у нього юрисдикційного імунітету. Це пов'язано з тим, що юрисдикційному імунітету, який являється інститутом міжнародного права, корелюють відповідні норми внутрішньо-державного процесуального права. Дані норми встановлюють обсяг юрисдикційного імунітету іноземних держав та їх організацій, а також їх майна у конкретній державі. Для цілей застосування таких внутрішньо-державних норм слід визначити статус іноземної особи і кваліфікувати її дії. Це визначення й кваліфікацію проводять органи тієї держави, в якій діють відповідні норми і вирішується питання про визнання юрисдикційного імунітету іноземної держави, іноземної організації чи їх майна. Таким чином, держава (частіше за все цю функцію виконує суд) може кваліфікувати іноземну організацію, яка не являється державним органом по праву держави її заснування, як державний орган для цілей визнання імунітету. У цьому випадку організація розглядається як частина іноземної держави і стосовно неї застосовуються ті ж норми, що по відношенню будь-якого іншого державного органу. У ряді міжнародних договорів та іноземних законодавств містяться особливі норми, які прямо передбачають можливість визнання імунітету іноземних організацій, що не являються державними органами ані по праву держави заснування, ані по праву держави, яка застосовує норму про імунітет, при наявності певних умов. Наприклад, Акт Великобританії про державний імунітет 1978 р. та Акт Сінгапуру про державний імунітет 1979 р. встановлюють, що іноземна самостійна організація (*separate entity*) володіє імунітетом стосовно здійснених нею суверенно-владних дій, якщо сама держава володіла імунітетом стосовно таких дій. У ст. 14 п. 2 Акту Великобританії про державний імунітет зазначено, що «самостійна організація (яка є відмінною від виконавчих органів уряду держави і може виступати позивачем і відповідачем у суді) володіє імунітетом від юрисдикції судів Об'єднаного Королівства, якщо і тільки якщо (а) судовий процес має місце стосовно дії, вчиненої нею на здійснення суверенної влади; і (b) обставини є такими, що держава... володіла б таким імунітетом» [26]. Це положення стосовно до судів Сінгапуру дослівно відтворено в ст. 16 п. 2 Акту Сінгапуру про державний імунітет [27].

Поняття «іноземна держава» сформульовано у ряді правових актів доволі широко, що дозволяє включити до нього центральний банк чи інші організації. Наприклад, згідно Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності 2004 р. до поняття «держава» можуть бути включені «установи чи інституції держави або інші організації у тій мірі, в якій вони є правомочними здійснювати і фактично здійснюють дії на здійснення суверенної влади держави» (ст. 2 п. 3) [28]. Аналогічне формулювання використане в ст. 2 п. 3 Закону про цивільну юрисдикцію Японії стосовно іноземної держави 2009 р. [24] У Законі США про імунітети іноземної держави 1976 р. вживається термін «політичний підрозділ іноземної держави чи агенція чи установа іноземної держави» (§ 1603 п. а). При прийнятті цього Акту саме центральні банки були приведені в якості прикладу осіб, які можуть бути включені в категорію *agency or instrumentality* [29]. В Актах Великобританії (ст. 14 п. 1) та Сінгапуру (ст. 16 п. 2) про державний імунітет застосовується поняття «будь-який підрозділ уряду» [26, 27], іноді використовується поняття «агенція іноземної держави» [30]. По-

дібні конструкції дозволяють включити до них центральний банк і розглядати його як частину іноземної держави. У той же час, деякі держави (Великобританія, Сінгапур), як було зазначено вище, допускають поширення юрисдикційного імунітету на центральний банк навіть у тих випадках, коли він не являється частиною іноземної держави.

Ще одна особливість правового становища центрального банку полягає у виконуваних ним функціях. Поряд із суверенно-владними функціями центральний банк може здійснювати функції, що мають чисто комерційну природу. При цьому очевидно, що імунітет повинен визнаватися лише стосовно дій, що вчиняються як суверенно-владні функції. Зокрема, у французькій судовій практиці відмічалось, що центральний банк іноземної держави, який володіє самостійною правосуб'єктністю, користується імунітетом у випадку здійснення дій у сфері валютного регулювання «з моменту, коли встановлено, що оскаржувані дії були здійснені в рамках тих повноважень, які надаються йому державою» [31]. Виникає питання як відрізнити дії, вчинені на виконання суверенно-владних функцій, від інших дій? Єдиного поняття «функції центрального банку» в юриспруденції не вироблено, тому навіть типово комерційні угоди можуть розглядатися як вчинені на виконання функцій центрального банку.

Значимість розмежування суверенно-владних і несuverенних дій самостійних підрозділів договірної держави, яке наділене правоздатністю подавати позов до суду навіть у тому випадку, якщо цьому підрозділу доручено виконання функцій державної служби, підкреслена в ст. 27 Європейської конвенції про імунітет держав 1972 р. Згідно Пояснювальної записки до даної Конвенції (п. 109), таким самостійним підрозділом може являтися національний банк, адже встановлено, що самостійний підрозділ, включаючи центральний банк іноземної держави може бути притягнений до суду іншої держави як приватна особа, проте такий суд не може оцінювати дії, які вона вчинила при здійсненні своєї публічної влади (*acta jure imperii*) [32].

Правозастосовна практика розмежування суверенно-владних і несuverенних дій центральних банків доволі обширна. Так, в якості суверенних дій розглядалися: випуск грошових знаків (банкнот) [33], регулювання і нагляд стосовно державних резервів іноземної валюти [34]. Імунітет щодо виконання публічних наглядових функцій банку був наданий у справі *Grovit v. De Nederlandsche Bank NV* (2005) [35]. Цікавим є той факт, що у цій справі імунітет був наданий стосовно дій, вчинених приватною особою від імені центрального банку і на виконання наглядових функцій, хоча банк являвся самостійною організацією, а не державним органом.

В якості несuverенних були кваліфіковані такі дії центральних банків, як видача акредитиву [36], видача векселя [37], приватноправова передача акцій компанії новому центральному банку від банку, що припинив своє існування. У конкретній справі мова йшла про створення нового центрального банку, який виконує виключно публічні, некомерційні функції [38].

Стосовно несuverенних дій центральним банкам відмовляли в імунітеті навіть у тих випадках, коли банки визнавалися наділеними суверенними повноваженнями. Таким чином, для вирішення питання про визнання юрисдикційного імунітету вирішальне значення має природа реально здійснюваної центрального банком дії, а не формальні повноваження цього банку. У той же час, функції центрального банку можуть виконуватися окремими від нього організаціями, наприклад грошові знаки держави можуть друкуватися приватними підприємствами, навіть іноземними; деякі рішення, що визначають політику центрального банку, можуть прийматися іншим органом. У такому випадку постає питання про можливість визнання імунітету стосовно дій, вчинених такими організаціями при виконанні функцій центрального банку. З точки зору теорії обмеженого імунітету це, вірогідніше за все, неможливо (якщо тільки така організація не буде розглядатися як частина іноземної держави чи його центрального банку), а от з точки зору чистого функціонального імунітету це могло б бути допустим.

Крім того, слід мати на увазі, що функції центрального банку можуть виконуватися й міжнародними організаціями, наприклад в Європейському Союзі емісія банківських банкнот *євро* може здійснюватися тільки за рішенням Європейського центрального банку. У Лісабонському договорі зазначено, що «Європейський центральний банк має виключне право давати дозвіл на емісію банкнот *євро* в Союзі» (ст. 128 п. 1) [39]. У такому випадку необхідно вирішити питання про природу дій, здійснюваних такою організацією. Чи можуть ті дії, які здійснюються нею в якості наднаціонального центрального банку, розглядатися як суверенно-владні дії відповідної держави – учасниці міжнародної організації чи її центрального банку? Це питання особливо є актуальним стосовно такої міжнародної організації та її учасників з третіми державами. Наприклад, у випадку пред'явлення в національному суді позову до Європейського центрального банку чи слід дії, які він здійснював в якості центрального банку держави – учасниці Європейського Союзу, розглядати як дії міжнародної організації чи як суверенно-владні дії держави – учасниці Європейського Союзу?

Таким чином, значні труднощі при вирішенні питання про імунітет іноземного центрального банку викликає той факт, що банк може здійснювати дії комерційної природи і, крім того, його суверенно-владні функції можуть виконуватися не ним самим, а іншими особами.

Вирішальне значення при визначенні чи володіє майно іноземного банку імунітетом від примусових заходів має його статус. Першою проблемою являється визначення тієї частини майна центрального банку, на яку поширюється імунітет. Окремі законодавчі акти, наприклад Закон КНР про судовий імунітет від примусових заходів стосовно власності іноземних центральних банків 2005 р. (ст. 2), містять настільки детальне регулювання, що в них описуються навіть конкретні об'єкти права власності іноземного центрального банку, на які поширюється імунітет: наприклад, «готівкові кошти, банкноти, рахунки, цінні папери, іноземні валютні резерви і золотовалютні резерви іноземного центрального банку чи нерухомість та інша власність банку» [25]. У судовій практиці Великобританії відмічалось, що термін «майно» у сфері юрисдикційного імунітету слід тлумачити широко, включаючи будь-яке рухоме і нерухоме майно, будь-яке право чи частку, що виникли на підставі закону, судового рішення чи договору [40].

Однак нерідко центральному банку може належати і майно приватних осіб. При цьому воно може бути невіддільним від державного майна, наприклад, на рахунках центрального банку можуть зберігатися змішані грошові кошти держави, самого центрального банку і кошти приватних осіб. Більше того, труднощі викликає і те, що майно центрального банку може розглядатися окремо від майна держави, до якої він належить. Зокрема, правові норми можуть передбачати імунітет майна центрального банку, але не майна держави взагалі (такий підхід використаний у Законі КНР [25]), або навпаки - не виділяти майно центрального банку в особливу категорію. Деякі правові норми можуть викликати труднощі при тлумаченні. Наприклад в ст. 21 Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держави та їх власності 2004 р. мова йде про імунітет майна держави, в якості однієї з категорій якого виділяється майно центрального банку [8]. При цьому є можливими у крайньому разі два варіанти тлумачення: 1) будь-яке майно центрального банку – це майно держави, й тому будь-яке майно центрального банку володіє імунітетом; 2) імунітетом володіє майно центрального банку, але лише при тій умові, що воно одночасно являється майном держави (при цьому залишається відкритим питання про наявність імунітету у такого майна центрального банку, яке не являється майном держави).

У той же час, майно центрального банку може передаватися в управління суверенним фондам національного добробуту (які нерідко використовують його з метою скоріше отримання прибутку, ніж збереження капіталу і активно застосовують механізми короткострокових інвестицій і ризикованих операцій нарівні з приватними особами). Судова практика з цього питання не дуже обширна, проте, наприклад, у справі *AIG Capital Partners Inc. v. Kazakhstan* [41] англійський суд вирішив, що в силу юрисдикційного імунітету було неможливо наведення стягнення на кошти, що належать суверенному фонду національного добробуту (підконтрольному Центральному банку Казахстану), оскільки їх знаходження у власності такого фонду свідчило б про їх використання у суверенних цілях, навіть якщо для досягнення цих цілей і збереження вартості активів ці кошти використовувались у торгівлі й розміщувались на рахунках третьої особи.

Що стосується меж і обсягів імунітету майна центрального банку, то до їх визначення також існує багато підходів. У ряді міжнародних договорів та іноземних законодавчих актів містяться спеціальні норми про імунітет майна іноземного центрального банку. Як правило, ці норми встановлюють, що до майна іноземного центрального банку не можуть застосовуватися примусові заходи. В окремих випадках ці положення поширюються на будь-яке майно іноземного центрального банку, коли відмічається, що така власність не може розглядатися як призначена чи використовувана для комерційних цілей. Як відзначає професор Х. Фокс, при розробці Конвенції ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власності спеціальний доповідач пропонував надавати імунітет тільки майну, що використовується в регулятивних цілях (*used for monetary purposes*), базуючись на пропозиціях ряду держав, проте Комісія з міжнародного права ООН відхилила цю пропозицію [42]). При цьому може бути вказано, що дане положення діє навіть у тому випадку, коли центральний банк являється самостійною організацією, а не державним органом. Прикладом такого підходу у судовій практиці Великобританії можна навести справу *Koo Golden East Mongolia v. Bank of Nova Scotia, Scotia Capital (Europe) Ltd., Mongol Bank* [2007] CA (Civ. Div.) 19 December 2007. Фактично у цих випадках мова йде про абсолютний імунітет майна центрального банку від будь-яких примусових заходів, тобто навіть більш широкому імунітеті, ніж у будь-якого іншого майна іноземної держави. Разом з тим, як вже зазначалось, закони деяких держав, що регулюють питання імунітету від застосування примусових заходів, просто прирівнюють власність центрального банку до власності держави.

Нерідко закони зарубіжних держав встановлюють додаткові вимоги, виконання яких є необхідним для того, щоб майно центрального банку (чи іншого органу валютно-фінансового регулюван-

ня) могло володіти імунітетом від застосування примусових заходів. В якості прикладів таких вимог можна вказати умови, що майно повинно «являтися власністю іноземного центрального банку і використовуватися ним від свого імені» [43] чи «банк повинен володіти ним від свого імені та воно не повинно використовуватися чи пропонуватися до використання в комерційній діяльності» [30]. У Франції майно володіє імунітетом при дотриманні одночасно кількох вимог: по-перше, по відношенню до нього іноземний центральний банк повинен здійснювати зберігання чи управління від свого імені чи від імені іноземної держави чи держав, до яких він належить, і, по-друге, таке майно не повинно бути «в основному призначено для діяльності, що носить приватноправовий характер» (статья L 153-1 Валютного і фінансового кодексу Франції) [44].

Висновки. Підсумовуючи, відмітимо, що центральні банки іноземних держав та їх майно мають особливий міжнародно-правовий статус і визнання їх юрисдикційного імунітету обумовлюється цілим рядом обставин. Численні особливості цього статусу не можна не враховувати при розвитку відповідного національного законодавства і правозастосовної практики, зокрема особливої правосуб'єктності центрального банку, його функцій і статусу його майна. При цьому слід мати на увазі, що й міжнародні договори, і зарубіжні правові системи містять багато самих різних підходів до регулювання питань юрисдикційного імунітету іноземних центральних банків. І нерідко держави надають іноземному центральному банку більш широкий імунітет, ніж того вимагає міжнародне право (керуючись серед іншого інтересами підвищення інвестиційної привабливості держави). З цього приводу Міжнародний суд ООН відмічав, що, «дійсно, іноді держави вирішують надати більш широкий імунітет, ніж того вимагає міжнародне право, для конкретних цілей, і особливість у тому, що у цьому випадку надання імунітету не супроводжується елементом *opinio juris* (тобто держави добровільно беруть на себе більш широкі зобов'язання, ніж встановлено нормами міжнародного права) [45]. У цих випадках необхідно чітко відрізнити вимоги міжнародно-правових норм від добровільних дій держави по розширенню юрисдикційного імунітету іноземних центральних банків та їх майна.

Правовий режим юрисдикційного імунітету іноземних центральних банків залишається складним і неоднорідним, оскільки базується на поєднанні міжнародних норм, національного законодавства та судової практики. Поступовий перехід від абсолютного до функціонального імунітету зумовлює необхідність чіткого розмежування між суверенними та комерційними діями банків. У цьому контексті важливою є гармонізація підходів у транскордонних спорах, а також удосконалення українського законодавства з урахуванням викликів, пов'язаних із захистом активів та фінансовою стабільністю держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Проблеми правового регулювання комерційних відносин в умовах їх інтернаціоналізації: Колективна монографія / За заг. ред. О.Д. Крупчана; Акад. прав. наук України, НДІ приват. права і підприємництва. Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. 240 с. С. 121.
2. Постанова Міжнародного суду ООН від 3 лютого 2012 р. у справі *Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy, Greece intervening)*. Пункти 56–59.
3. Fox X. *The Law of State Immunity* / Hazel Fox. Oxford: Oxford University Press, 2008. 804 p. P. 467.
4. Постанова Міжнародного суду ООН від 3 лютого 2012 р. у справі *Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy, Greece intervening)*, пункти 58–60; Постанова Міжнародного суду ООН від 14 лютого 2002 р. у справі *Arrest Warrant (Democratic Republic of Congo v. Belgium)*, пункт 60.
5. Fox X. *The Law of State Immunity* / Hazel Fox. Oxford: Oxford University Press, 2008. 804 p. P. 468.
6. Fox X. *The Law of State Immunity* / Hazel Fox. Oxford: Oxford University Press, 2008. 804 p. P. 741.
7. Європейська конвенція про імунітет держав (ETS N 74) (Базель, 16 травня 1972 р.) / URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_060#Text.
8. Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власність від 2 грудня 2004 р. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 59/38 від 16 грудня 2004 р. / URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_e50#Text.
9. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. / URL: [zakon2.rada.gov.ua>laws>show](http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show).
10. United States Foreign Sovereign Immunity Act № 94-583 of 21.10.1976 р. [H.R. 11315]. Повний текст див. на офіційному сайті Уряду США: <http://scode.house.gov/downloadVpls/28C97.txt>.

11. Materials on Jurisdictional Immunities of States and Their Property: Documentation Concernant Les Immunités Jurisdictionnelles Des états Et de Leurs Biens. – United Nations Codification Division; United Nations Office of Legal Affairs; United Nations. 1982. 657 p.; UN Doc. ST/LEG/Ser.B/20. P. 121.
12. Donner R. Some Recent Caselaw Concerning State Immunity before National Courts / Ruth Donner / *Finnish Yearbook of International Law*. Ius Gentium Association. Helsinki: Helsinki University Printing House. 1994. Vol. 5. P. 388–428.
13. Fox X. The Law of State Immunity / Hazel Fox. Oxford: Oxford University Press, 2008. 804 p. P. 645.
14. Foreign State Immunity / The Australian Law Reform Commission; Parliamentary Debates; House of Representatives / Weekly Hansard; Report № 24. Canberra, 1984. 168 p.
15. Materials on Jurisdictional Immunities of States and Their Property: Documentation Concernant Les Immunités Jurisdictionnelles Des états Et de Leurs Biens. – United Nations Codification Division; United Nations Office of Legal Affairs; United Nations. 1982. 657 p. UN Doc. ST/LEG/Ser.B/20. P. 449–452; Voyiakis E. Access to court v. State Immunity / Emmanuel Voyiakis // *International and Comparative Law Quarterly*. Oxford University Press. 2003. Vol. 52. Part 2. P. 297–332.
16. Materials on Jurisdictional Immunities of States and Their Property: Documentation Concernant Les Immunités Jurisdictionnelles Des états Et de Leurs Biens. – United Nations Codification Division; United Nations Office of Legal Affairs; United Nations. 1982. 657 p. UN Doc. ST/LEG/Ser.B/20. P. 291–293.
17. *International Law Report* / Edited by E. Lauterpacht, C.J. Greenwood. Cambridge University Press. 1987. Vol. 75. 788 p. P. 34.
18. Schreuer C.H. State Immunity: Some Recent Developments / Christoph H. Schreuer. Cambridge University Press: Grotius Publications. 1988. 224 p. P. 265.
19. Schreuer C.H. State Immunity: Some Recent Developments / Christoph H. Schreuer. Cambridge University Press: Grotius Publications. 1988. 224 p. P. 259.
20. Donner R. Some Recent Caselaw Concerning State Immunity before National Courts / Ruth Donner / *Finnish Yearbook of International Law*. Ius Gentium Association. Helsinki: Helsinki University Printing House. 1994. Vol. 5. P. 388–428.
21. Fox X. The Law of State Immunity / Hazel Fox. Oxford: Oxford University Press, 2008. 804 p. P. 465–467.
22. *AIG Capital Partners v. Kazakhstan* [2005] EWHC 2239 (Comm.); [2006] 1 All ER (Comm.) 1, para. 38.
23. Закон Ізраїлю про імунітет іноземних держав 2008 р. / https://www.coe.int/t/dlapil/cahdi/Source/state_immunities/Israel%20Immunities%20January%202009.pdf.
24. Закон Японії про цивільну юрисдикцію стосовно іноземної держави 2009 р. / <https://www.japaneselawtranslation.go.jp/en/laws/view/3870/en>.
25. Закон КНР про судовий імунітет від примусових заходів стосовно власності іноземних центральних банків 2005 р. / <http://www.pbc.gov.cn/english/130733/3842870/index.html>.
26. Акт Великобританії про державний імунітет (State Immunity Act) 1978 р. / <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1978/33>.
27. Акт Сінгапуру про державний імунітет (State Immunity Act) 1979 р. / <https://sso.agc.gov.sg/Act/SIA1979>.
28. Конвенція ООН про юрисдикційні імунітети держав та їх власність від 2 грудня 2004 р. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН 59/38 від 16 грудня 2004 р. / URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_e50#Text.
29. Legislative History of the Foreign Sovereign Immunities Act House Report N 94–1487. 94th Cong. 2nd Sess. 12. P. 16.
30. Акт Канади про державний імунітет (State Immunity Act) 1985 р., стаття 2. / <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/s-18/page-1.html>.
31. Zavicha Blagojevic c. Banque du Japon. 19 mai 1976. *Revue critique de droit international privé*, 1977, 359, note H. Battifol; *Journal du droit international*, 1976. 687, note P. Kahn (цит. по: Bureau D., Muir-Watt H. *Droit international privé*. T. I. Partie generale. 1-re id. Paris, 2007. P. 108, note 2)).
32. Пояснювальна записка до Європейської конвенції про імунітет держав 1972 р. / www.conventions.coe.int/https://rm.coe.int/16800730b1.
33. *Camdex International Ltd. v. Bank of Zambia* (N 2) [1997] 1 All ER 728; cf. *A. Ltd. v. B. Bank*, 111 ILR 590.

34. Crescent Oil & Shipping Services Ltd. v. Banco Nacional de Angola, 28 May 1999, Cresswell J., unreported. Cresswell J. relied on *De Sanchez v. Banco Central de Nicaragua*, 770 F 2d 1385 (5th Cir. 1985), which was overruled in *Weltover*.
35. *Grovit v. De Nederlandsche Bank NV* [2005] EWHC 2944 (QB); [2006] 1 WLR 3233; [2007] EWCA Civ 953.
36. *Trendtex Trading Corporation v. Central Bank of Nigeria* [1977] QB 529; *Hispano Americana Mercantil SA v. Central Bank of Nigeria* [1979] 2 Lloyd's Rep. 277.
37. *Cardinal Financial Investment Corp. v. Central Bank of Yemen*, 12 April 2000, Longmore J.; 1999 Folio No. 1195 QBD (Comm. Ct); *Central Bank of Yemen v. Cardinal Financial Investment Corp. (N 1)* [2001] Lloyd's Rep. Bank 1, CA.
38. *Banca Carige SpA Cassa di Risparmio di Genova e Imperio v. Banco Nacional de Cuba* [2001] 3 All ER 923. *Banco Nacional de Cuba v. Cosmos Trading Corp.* [1999] 9 November 1999, CA.
39. Консолідована версія Договору про Європейський Союз. Офіційний вісник Європейського Союзу. С 115/48 UA від 9 травня 2008 р. / Аракелян М.Р. Право Європейського союзу: підручник / М.Р. Аракелян, М.Д. Василенко. Одеса: Фенікс, 2012. 390 с. С. 303.
40. *AIG Capital Partners v. Kazakhstan* [2005] EWHC 2239 (Comm.); [2006] 1 All ER (Comm.) 1; 129 ILR, p. 589; para. 45. *AIC Ltd. v. Federal Government of Nigeria* [2003] EWHC 1357 (QB) at para 47. *Alcom Ltd. v. Republic of Columbia* [1984] AC 580 at 602.
41. *AIG Capital Partners Inc. and Another v. Kazakhstan (National Bank of Kazakhstan intervening)* [2005] EWHC 2239 (Comm.); [2006] 1 WLR 1420; [2006] 1 All ER (Comm.) 11; 129 ILR 589 at para. 92.
42. Fox X. *The Law of State Immunity* / Hazel Fox. Oxford: Oxford University Press, 2008. 804 p. P. 473, 646.
43. United States Foreign Sovereign Immunity Act № 94-583 of 21.10.1976 р. [H.R. 11315]. Повний текст див. на офіційному сайті Уряду США: <http://scode.house.gov/downloadVpls/28C97.txt> § 1611 п. b пп. 1.
44. Валютний і фінансовий кодекс Франції (Code monetaire et financier)./ https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006072026.
45. Постанова Міжнародного суду ООН від 3 лютого 2012 р. у справі *Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy, Greece intervening)*. Пункт 55.